

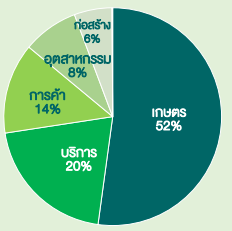
วิกฤติโควิด-19 ทำให้แรงงาน 8.4 ล้านคน ในกลุ่มธุรกิจภาคท่องเที่ยว ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการอื่นๆ มีความเสี่ยงถูกเลิกจ้าง เด็กจบใหม่กว่า 5 แสนคนหางานยาก¹ รวมถึงแรงงานกลับจากต่างประเทศด้วย คนกลุ่มนี้กว่า 40%เป็นแรงงานอีสาน² สำหรับแรงงาน และผู้ประกอบการอาชีพอิสระแล้ว วิกฤติครั้งนี้จึงรุนแรงกว่าวิกฤติต้มยำกุ้งปี 2540 นี่ยังไม่รวมถึง ในช่วงบังคับใช้มาตรการสกัดการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีแรงงานอีสานที่ได้รับผลกระทบเดินทางกลับคืนถิ่นราว 800,000 คน³ ซึ่งน่าคิดว่า เมื่อสถานการณ์คลี่คลาย หากแรงงานบางส่วนไม่สามารถกลับไปทำงานเดิมได้อีกแล้ว และตัดสินใจเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่บ้านเกิด เช่น การทำเกษตรอาชีพหนึ่งที่เคยช่วยดูแลครอบครัวทางเศรษฐกิจในคราวก่อนได้ “ควรจะเริ่มต้นอย่างไร” จากการรวบรวมข้อมูลต่างๆ และสัมภาษณ์ตัวอย่างเกษตรกรจำนวนหนึ่ง ทำให้ผู้เขียนสรุปได้ว่า “การทำเกษตรต้องใช้ระยะเวลา ควรทำด้วยใจรัก โดยอาศัยความเพียรพยายาม และความอดทนเป็นที่ตั้ง ความสำเร็จไม่มีสูตรตายตัว จะเกิดขึ้นเร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับการวางแผน และลงมือทำอย่างเป็นขั้นตอน บนความพร้อมของปัจจัยพื้นฐาน และการปรับตัวของแต่ละคน” ส่วนจะเริ่มได้อย่างไร สามารถค้นหาคำตอบได้จากที่นี่ ...

ทำไมภาคเกษตรจึงควรเป็นทางเลือก ทางรอดที่น่าสนใจของแรงงานอีสาน

1 ภาคเกษตรเป็นจุดเริ่มต้นของปัจจัยพื้นฐาน (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค) เป็นหลักประกันความมั่นคงของชีวิต ดังคำกล่าว “เงินทองงอมงาย ข้าวปลาสิของจริง”⁴ การนับหนึ่งใหม่ด้วยภาคเกษตร จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างรากฐานชีวิตที่ดี ช่วยตอบโจทย์ความต้องการของกระแสนิยมบริโภคที่หันมาสนใจดูแลสุขภาพ อาหารปลอดภัย รักสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ประเทศด้านความมั่นคงทางอาหาร เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับความท้าทายในอนาคตอีกด้วย

คนอีสานทำงานนอกภาคเกษตรกว่า 4.5 ล้านคน คิดเป็น 48% ของแรงงานอีสานทั้งหมด

ที่มา: แบบสำรวจกำลังแรงงาน (LFS) สำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวนโดยผู้เขียน (ข้อมูล ณ ปี 2562)

2 เป็นโอกาสดีของภาคอีสานที่จะได้แรงงานคนรุ่นใหม่ “หัวไวใจกล้า” มาเป็นกำลังสำคัญพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และภาคเกษตรหลังจากโควิดคลี่คลาย เนื่องจากแรงงานมีความรู้ด้านเทคโนโลยี สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ทดแทนทักษะและกำลังแรงงานผู้สูงอายุ ช่วยเติมเต็มสถานะครอบครัวแห่งกลางให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หากมองในด้านการจัดสรรแรงงาน พบว่า แรงงานอีสานทั้งหมดกว่า 9.3 ล้านคน เกือบครึ่งหนึ่งอยู่นอกภาคเกษตร ในจำนวนนี้ ทำงานอยู่ในสาขาอาชีพที่ประปรายต่อการโดนเลิกจ้างหรือลดชั่วโมงการทำงาน ถึง 2.4 ล้านคน โดยอยู่ในช่วงอายุ 40-60 ปี 45% และน้อยกว่า 40 ปี ถึง 46.5%⁵ แสดงว่า ยังมีแรงงานหนุ่มสาวที่พร้อมทำงานอยู่ไม่น้อย เมื่อผนวกกับแรงงานคืนถิ่นบางส่วนที่ตัดสินใจพลิกชีวิตด้วยการทำเกษตรในวันนี้ ถือเป็นจังหวะดีที่รัฐน่าจะลองพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส สนับสนุนให้แรงงานเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยภาคเกษตร

3 ปัจจุบันเทคโนโลยี และนวัตกรรมทางการเกษตร สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีบทบาทสำคัญในการช่วยเพิ่มผลิตภาพ และยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของเกษตรกร⁶ เป็นต้นว่า เราสามารถเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ ชนิดพืช รวมถึงปัญหาต่างๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกับฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เพื่อนำไปวางแผน วิเคราะห์ พยากรณ์ผลผลิตในอนาคต และแก้ไขข้อจำกัดในการทำเกษตรได้ ผ่านช่องทางแอปพลิเคชันมือถือ หรือระบบอินเทอร์เน็ต ที่มีผู้ยินดีให้บริการจำนวนมาก ทั้งแบบมีค่าใช้จ่าย และใช้งานฟรี นอกจากนี้ แหล่งข้อมูลด้านการทำเกษตรก็มีแพร่หลายกว่าในอดีต ปรากฏอยู่ในทุกพื้นที่ และสามารถเข้าถึงเพื่อสืบค้นศึกษาด้วยตนเองได้ในต้นท่อนที่ถูกลง

4 ภาคอีสานมีพื้นที่ทำการเกษตรมากที่สุดในประเทศ มีปริมาณฝนตกสูงกว่าภาคเหนือ ภาคกลาง⁷ ได้รับแสงแดดเพียงพอตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นผลดีต่อการทำเกษตร และยังมีข้อได้เปรียบในทำเลที่ตั้งที่ช่วยสนับสนุนการเชื่อมโยงภาคเศรษฐกิจ การค้าระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว และสามารถใช้ประโยชน์จากศักยภาพของโครงข่ายเส้นทางรถไฟจีน-ลาว (คุนหมิง-เวียงจันทน์) ซึ่งมีกำหนดก่อสร้างแล้วเสร็จปลายปีหน้า เพื่อขนส่งสินค้าเกษตรไปจำหน่ายยังต่างประเทศอีกด้วย

¹ สภาพัฒนา (สศช.) ² รวบรวม และคำนวณโดยผู้เขียน ³ รวบรวม และคำนวณโดยผู้เขียน ⁴ คำกล่าวของ ม.จ.สิทธิพร กฤดากร "บิดาแห่งการเกษตรแผนใหม่" ⁵ รวบรวม และคำนวณโดยผู้เขียน ⁶ บทความ Digital Technology กับการยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกรไทย (สถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วยะกุล) ⁷ แม้อีสานจะมีฝนตกมาก แต่ยังมีพื้นที่เกษตรอยู่ในเขตชลประทานเพียง 10% และแหล่งกักเก็บน้ำที่มีอยู่มีความจุขี้น้อยเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ

เมื่อชีวิตนับหนึ่งใหม่ จะเริ่มต้นแบบจับบันได หรือจากความพร้อมก็ได้

เน้นทำเกษตรด้วยตนเอง เพื่อประหยัดรายจ่าย ทำไปพร้อมกับศึกษา เทคนิคความรู้ ทางลัด จากผู้อื่น แล้วนำมา ลองทำเพื่อให้เกิด การเรียนรู้ “อย่าคว่นตัดสินใจ อยากรทำอะไรตามคนอื่น เพราะเรายังมีข้อจำกัด”

เมื่อคุณภาพชีวิตเริ่มดีขึ้น ควรพิจารณาเลือกพืช/ สัตว์ที่มีศักยภาพ และ ตนเองมีความถนัด/ ความพร้อมที่จะนำมา ทำต่อยอดเป็นอาชีพหลัก เพื่อสร้างรายได้ เลี้ยงชีพอย่างต่อเนื่อง

ขยายพื้นที่เพาะปลูก หรือต่อเติมโรงเรือน เพื่อพัฒนาเชิงพาณิชย์ ช่วยสร้างรายได้ระยะยาว อาจเลือกปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์ ที่มีศักยภาพทางการตลาด ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม และรายได้ต่อหน่วยสูง

- จัดสรรพื้นที่เพื่อทำเกษตรอย่างยั่งยืน เช่น ทำเกษตรแบบสวนป่า (วนเกษตร) ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้เศรษฐกิจ เป็นรายได้บำนาญยามเกษียณอายุ
- จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้าง ความแข็งแกร่ง และอำนาจต่อรอง

วางแผนให้อยู่รอดอย่างยั่งยืน

เมื่อชำนาญแล้ว จึงยับยั้ง

เลือกทำในสิ่งที่ตนเองถนัด

เริ่มต้นจากสิ่งที่มีอยู่

ปลูกพืชทำเงินไว เพื่ออุดช่องรายจ่าย แล้วค่อยยับยั้ง หลังชำนาญ-ดีขึ้น

ปลูกพืชผักสวนครัว ดูแลง่าย โตไว ขายได้ราคาดี

- คะน้า กวางตุ้ง ผักบุ้ง ต้นหอม กระเพรา โหระพา ผักชี ตะไคร้ ผักสลัด ฯลฯ

เลี้ยงสัตว์ขนาดเล็กไว้บริโภค ขายเมื่อเหลือ ยับยั้งพื้นที่ เมื่อพร้อม เช่น ไก่ไข่ เป็ดไข่ ฯลฯ และอาจแบ่งพื้นที่เล็กๆ ไว้ปลูกไม้โตเร็วไว้ใช้สอย ไม้ผลไว้บริโภค

เลี้ยงสัตว์ - ปลูกพืชที่มีศักยภาพ หลากหลาย ทั้งแนวสูง กลาง เตี้ย เรียงดิน กินหัว

เลี้ยงสัตว์ขนาดเล็ก/ใหญ่ ที่ช่วยสร้างรายได้ ต่อเนื่อง

- สัตว์เลี้ยงบ่อซีเมนต์ (ปูนา กุ้งฝอย หอยมด ฯลฯ)
- สัตว์เศรษฐกิจ เช่น ปลา ไก่ไข่ ไก่เนื้อ สุกร ไก่ชน ไก่เนื้อ กระบือ แพะ และ ฯลฯ

พืชท้องถิ่นปลูกง่าย ใช้งานได้อเนกประสงค์

- กล้าย มะละกอ พืชสมุนไพร พืชคลุมดินต่างๆ
- พืชสร้างรายได้รายวัน
- ไม้ (หน่อไม้) ชะอม กระเจ็ดน้ำ ผักหวาน ไม้ตัดดอก (ดอกบัว ดาวเรือง มะลิ เบญจมาศ ฯลฯ)
- ผลไม้สร้างรายได้ระยะยาว
- มะม่วง ทุเรียน มังคุด ลำไย ฯลฯ

ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน เน้นพืช-ปศุสัตว์ที่มีผลิตภาพสูง มูลค่าสูง

วางแผนใช้สอยพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

- เลือกใช้วิธีปลูกในโรงเรือน เพื่อลดความเสี่ยง จากศัตรูพืช ปลูกพืชบนนั่งร้าน ประหยัดพื้นที่

ลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน เน้นใช้ระบบเทคโนโลยี

- วางระบบน้ำ ชุดเจาะบ่อบาดาล ขยายพื้นที่ สระน้ำ เปลี่ยนแดดเป็นพลังงานแสงอาทิตย์ ฯลฯ

ทำปศุสัตว์มูลค่าสูง เจาะเฉพาะกลุ่มลูกค้า

- ปศุสัตว์เน้นตลาดลูกค้ารักสุขภาพ เช่น ไก่ดำ หมูดำ โคขุน ฯลฯ

ปลูกพืชที่มีผลิตภาพสูง เจาะตลาดกำลังซื้อสูง

- พืชผักอินทรีย์ปลอดสารพิษ (ไร้โควิด-19) พืชเมืองหนาว กล้วยไม้หายาก สมุนไพรมูลค่าสูง

สร้างความยั่งยืน ต่อยอดธุรกิจ และเป็นมิตรสิ่งแวดล้อม

- สร้างวิสาหกิจชุมชน/แปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร เช่น รวมนักตั้งโรงสีข้าวชุมชน โรงงานแปรรูป ฯลฯ
- สร้างธุรกิจท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นแหล่งเรียนรู้ การใช้ชีวิตเกษตรกร เพื่อกระจายรายได้ให้ชุมชน
- ทำเกษตรแบบครบวงจรเพื่อความยั่งยืน
- เกษตรทฤษฎีใหม่ (วางแผนใช้สอยพื้นที่ และ ปลูกพืชแบบผสมผสาน)
- โคน-หนอง-นา โมเดล (นำการจัดสรรพื้นที่ เกษตร มาใช้กับหลักการเกษตรทฤษฎีใหม่ เน้นให้ธรรมชาติจัดการตัวเองอย่างเป็นระบบ โดยมีคนเป็นส่วนเสริม)
- วนเกษตร (จัดสรรพื้นที่เพื่อปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง และเหลือพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ ที่ทำเป็น)

นารู้

การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง จะทำให้เราได้ต้นไม้ใช้ประโยชน์ คือ 1) ไม้ใช้สอย (ไม้โตเร็ว ใช้ในครัวเรือน-ไม้ สะเดา ฯลฯ) 2) ไม้กินได้ (ไม้ผล-กล้วย มะม่วง ผักกินใบต่างๆ) 3) ไม้เศรษฐกิจ (ไม้ใช้ปลูกขาย-สัก พะยูง ยางนา มะฮอกกานี ตะเคียน ฯลฯ) ไม้เหล่านี้ ยังสามารถใช้เป็นหลักประกันทางธุรกิจได้ และสุดท้ายต้นไม้จะช่วยสร้างความสมบูรณ์ให้แก่ระบบนิเวศ

8 ผู้เขียนพยายามจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม และสัมภาษณ์เกษตรกร เพื่อนำมาสรุปเป็นตัวอย่างที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจของผู้เริ่มต้นทำเกษตร ผู้อ่านสามารถเลือกนำไปประยุกต์ใช้ได้ ตามความสนใจ และความพร้อมของตนเอง ขอขอบคุณรูปภาพและสัญลักษณ์ จาก Flaticon.com

กรณีศึกษาที่น่าสนใจ: ตัวอย่างเกษตรกร และ Young Smart Farmer

ดร. เกร็ก มีนุงกิจ
[คุณครูแห่งโครงการคนกล้าคืนถิ่น]

🔑 ฤกษ์ความสำเร็จ: เรียนรู้วางแผน ลงมือทำอย่างเป็นขั้นตอน และหลีกเลี่ยงการทำเกษตรแบบวิถีเดิม

“ชีวิตคนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายใน 2 ปี” ปี ที่ว่า ไม่ใช่ “วินาที” แต่มาจาก “วิกฤติ” และ “วิสัยทัศน์” คนส่วนใหญ่เปลี่ยนเพราะเจอ “วิกฤติ”^๑ ดร.เกร็ก จากลูกเกษตรกรธรรมดา ที่ชอบทำเกษตร สนใจเล่าเรียนจนจบปริญญาเอกด้านเกษตร หรือเลิกประกอบอาชีพอื่น ได้เริ่มต้นชีวิตเกษตรด้วยเงิน 2,800 บาท และขอเช่าพื้นที่เพาะปลูกจากญาติพี่น้อง หลังจากสร้างฐานะได้ก็ซื้อที่ดินเป็นของตนเอง ไปพร้อมกับใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มวางแผนแบ่งพื้นที่ทำสวนเกษตร “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เหลือพื้นที่ใช้สอยเท่าที่จำเป็น ระหว่างรอต้นไม้โต ก็หาเศษกิ่งไม้ตามที่สาธารณะมาเผาเป็นถ่าน ทำน้ำส้มควันไม้ขายสร้างรายได้ส่วนไม่ยั้งต้น ตั้งใจปลูกไว้ขายเป็นเงินนำนมาลงทุนสร้างความมั่นคงให้เกษตรกรในวัยเกษียณ ปัจจุบันชีวิตท่านมีความสุข และมั่นคงมาก

คุณจตุรภัทร (ตัม)
[จตุรภัทร ฟาร์มสุขปลูกอินทรีย์]

🔑 ฤกษ์ความสำเร็จ: มองการณ์ไกล และรู้จักสร้างโอกาสท่ามกลางข้อจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

“เงินตั้งต้นที่สำคัญ แต่อาจไม่ได้เป็นคำตอบแรก การเกษตรควรทำด้วยความศรัทธา เพราะต้องใช้เวลา และความอดทนสูง” หลังจากทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ กว่า 20 ปี คุณตัมเริ่มต้นชีวิตวิถีเกษตรอินทรีย์ เพื่อตอบใจภรรยาผู้รักสุขภาพ ด้วยเงินออม 30,000 บาท นำไปลงทุนซื้อเครื่องปั่นน้ำ และเครื่องจักรไถพรวนดิน ท่ามกลางสภาพที่ดินไม่พร้อมใช้งาน จึงขอผู้นำชุมชนใช้ประโยชน์พื้นที่รกร้างสาธารณะมาทำเกษตร โดยขึ้นแรกเริ่มวางแผนเพาะปลูกพืชผักสวนครัวขายสร้างรายได้ ไปพร้อมกับศึกษาหาความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน และนำความรู้มาต่อยอดลงมือทดลองด้วยตนเอง ต่อมาทดลองปลูกพืชมูลค่าสูงตามความถนัด (ข้าวโพดญี่ปุ่น เพียวไวท์ฮอกไกโด เมล่อนฯ) ไปพร้อมกับอัดคลิปสั้นๆ แบ่งปันวิธีการปลูกพืช ผ่าน Social Network จนได้รับความสนใจอย่างมาก

คุณวศิวพงษ์ (กระต่าย)
[ไถบ้านฟาร์มเมอร์]

🔑 ฤกษ์ความสำเร็จ: ทำเกษตรด้วยใจรัก ยืนยันเพียร เรียนรู้จากความล้มเหลว ล้มเร็วลุกเร็ว

“วิกฤติโควิด-19 สอนให้รู้ว่า แม้เงินจะสำคัญ แต่ความมั่นคงทางอาหารสำคัญกว่า” จากลูกหลานเกษตรกร ที่มีใจรักการทำเกษตร หลังจากจบ ป.ตรี เริ่มทำงานที่โรงงานน้ำตาลใกล้บ้าน ควบคู่กับแบ่งเงินมาทำเกษตรอินทรีย์ ออมเงินสร้างฐานะจนสามารถซื้อที่ดินเป็นของตนเอง และลาออกมาทำเต็มเวลา โดยเริ่มวางแผนใช้สอยพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชผักปลอดสารพิษ พร้อมกับศึกษาเรียนรู้ความสำเร็จจากผู้อื่น ในช่วงเริ่มต้นทำเกษตร พบอุปสรรคมากมาย เช่น ที่ดินขาดแร่ธาตุอาหาร ต้องปรับปรุงดิน เมื่อผักที่ปลูกเริ่มขายได้ ก็ถูกน้ำท่วมเสียหาย แต่ก็ไม่ย่อท้อ ลุกขึ้นสู้ใหม่ จนสามารถปลูกผักตระกูลสลัดขายให้กลุ่มคนรักสุขภาพ สร้างรายได้ที่ดี

คุณจิรพงษ์ (ปอนด์)
[ปอนด์ ฟาร์มมิ่งไทยแลนด์]

🔑 ฤกษ์ความสำเร็จ: ใช้ Social Network ช่วยทำการตลาด สร้างรายได้หลายช่องทาง จากฐานลูกค้า

“แม้การทำเกษตรจะไม่ง่ายไปเสียทีเดียว แต่เมื่อเรารู้จักทำ คิดแก้ไขจนรอบการปลูกที่ผ่านมาก็จะเกิดทักษะ ทำให้การทำเกษตรเป็นเรื่องง่าย และประสบความสำเร็จได้” คุณปอนด์เริ่มชีวิตเป็นเกษตรกรที่ตนเองรักกับภรรยา ตั้งแต่หลังเรียนจบ ด้วยการเลี้ยงสุกร ปลูกเมล่อน และแดงโมโนโรงเรือนจำหน่าย ไปพร้อมกับทำคลิปสั้นๆ เกี่ยวกับการทำเกษตรของตนเอง เผยแพร่ทาง Youtube จนมีผู้ติดตามกว่า 160,000 คน มีรายรับที่ดีจากค่าโฆษณา รวมถึงรายได้จากช่องทางอื่นๆ ปัจจุบันอยู่ระหว่างการวางแผนทำปุ๋ยสัลดัว และปลูกพืช ไม้ยืนต้น เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตระยะยาว

ชีวิตนับหนึ่งใหม่... หากจะอะไรได้...อยากขอให้ช่วยเหลือตอนเริ่มต้น

แรงงานอีสานบางส่วนยังคงประาบาง ไร้ทุน ไร้ตลาด และไร้โอกาส ในวันนี้จึงอยากให้มียุทธศาสตร์ที่ช่วยขับเคลื่อนให้พวกเขาสามารถเริ่มทำเกษตร และอยู่รอดได้

- **ตลาดต้องมี** หลายๆ ครั้งเราจะเห็นได้ว่าเกษตรกรจะตกม้าตายเพราะไม่มีตลาด มีของ แต่ไม่มีที่ขาย ดังนั้น ในช่วงแรกรัฐอาจจะต้องช่วยหาตลาดให้แก่เกษตรกร อาจเริ่มจากรองรับที่ใกล้ตัว และสามารถดำเนินการได้เลย อย่างเรื่องการสนับสนุนการจัดซื้อจัดจ้างผลผลิตจากชุมชนท้องถิ่น เช่น ทำหน้าที่โรงเรียน โรงพยาบาล เรือนจำ อุดหนุนสินค้าเกษตรจากชุมชน ไปประกอบอาหาร เป็นต้น
- **องค์ความรู้ เคล็ดลับดีๆ ในการทำการเกษตร** คนตกงานบางคนมาแบบไร้ความรู้ในการทำการเกษตร และต้องการความรู้แบบเร่งด่วน ไม่ต้องการเสียเวลา ลองถูกลองผิดอีก รัฐอาจจะมีการจัดอบรม โดยนำผู้ที่ป็นปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้ ให้เขาสามารถเริ่มทำการเกษตรได้เลย พร้อมเคล็ดลับ ดีๆ เช่น วิธีการเพาะปลูกให้พืชแข็งแรง ไถไถ ห่างไกลไรด การทำปุ๋ยใช้เอง เป็นต้น
- **น้ำ คือ ลมหายใจของการทำการเกษตร** แต่หลายๆ พื้นที่ยังคงขาดแคลนน้ำ รัฐควรทำให้เกษตรกรเข้าถึงน้ำให้ได้มากที่สุด เช่น การขุดเจาะน้ำในไร่นา หรือ “บ่อจิว” ให้แก่เกษตรกรทั่วประเทศที่ต้องการ หรือช่วยขุดลอกลำห้วยเป็นช่วงๆ ให้เป็นแบบ “หลุมขนมครก” เพื่อช่วยเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง เป็นต้น หากมีการช่วยเหลือได้อย่างทันถ่วงที เชื่อว่าแรงงานที่เดินทางกลับมา คงพอที่จะเห็นแสงไฟที่ปลายทางอยู่ไม่ไกล เม็ดเงินที่รัฐจัดสรรมาเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจนั้น ควรจัดสรรลงให้ตรงจุด เหมือนกาให้ถูกที่คน มีชนนั้น เงินเหล่านี้อาจจะเหมือนต๋าน้ำพริกละลายแม่บ้าน

^๑ เว็บไซต์ไทยรัฐ: เด็กไม่จบป.เอก ร้อยล้านเหลือ 2 พัน เปิดใจเทพเกษตรกร ดร.เกร็ก มีนุงกิจ